

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПСЕВДОНІМІВ У АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ

SOME ISSUES OF THE USE OF PEN NAMES IN COPYRIGHTS

Коваль О.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри приватного та публічного права
Київський національний університет технологій та дизайну

Стаття присвячена висвітленню одного з найцікавіших немайнових прав автора. Право на псевдонім забезпечує ідентифікацію письменника, слугує аналогом бренду у сфері авторського права, а також певним чином впливає на об'єм майнових прав автора та строки захисту об'єкта інтелектуальної власності. Псевдонім – це фіктивне ім'я, яке автор використовує для брендуння власного контенту, увиразнення творчості чи унеможливлення плутанини його персони з іншим автором чи реальною фізичною особою. Псевдонім – це знак індивідуалізації творчої особи, саме тому має бути чітко визначений законодавством порядок його охорони та захисту за необхідності. Право на псевдонім входить у комплекс немайнових прав автора, хоча має значний вплив на комерційну успішність самого твору.

Існують обґрунтовані обмеження щодо вибору форми псевдоніма, а також юридичні особливості охорони авторських прав у разі його використання, однак дуже багато питань вирішуються виключно з позиції законодавчої та правової аналогії, а саме аналогії з регулюванням права на ім'я фізичної особи. Окрім того, псевдонім потрапляє під сферу дії права особистості (права публічності), яке досі погано врегульоване українським законодавством. Не існує також чіткого розуміння оформлення ліцензії на використання чужого псевдоніма, так само як регулювання збігів псевдонімів чи використання псевдонімів померлих авторів.

Псевдонім ідентифікує автора у сукупності зі справжніми прізвищем та ім'ям та авторським знаком. Псевдонім може бути простим, а може бути складеним. Законодавчих обмежень не передбачено, проте варто керуватися розумними сумнівами, а також аналогією вимог, які ставить закон до торгової марки.

Мати псевдонім – це право автора, котре у жодному разі не є його обов'язком. На об'єм прав автора значно вплине лише неідентифікований псевдонім (або анонімність).

Якщо строк дії авторського права закінчився, то, на відміну від твору, псевдонім не потрапляє до суспільного надбання.

Ключові слова: псевдонім, авторське право, немайнові права, право на ім'я, право публічності.

The article is devoted to the coverage of one of the most interesting non-property rights of the author. The right to a pseudonym provides identification of the writer. It serves as an analog of the brand in the field of copyright, but in some way affects the scope of his property rights and the term of protection of intellectual property. An alias is a fictitious name that an author uses to brand content, express creativity, or prevent his or her persona from being confused with another author or individual. A pseudonym is a sign of individualization of a creative person, which is why the procedure for his protection and defense, if necessary, must be clearly defined by law. The right to a pseudonym is part of the complex of non-property rights of the author, although it has a significant impact on the commercial component of the work itself.

There are reasonable restrictions on the choice of alias form and the legal features of copyright protection in the case of its use. However, many issues remain to be resolved solely from legislative and legal analogy, namely the analogy with the regulation of the right to a natural person. In addition, the pseudonym falls within the scope of the individual's right (the right of publicity), which is also still poorly regulated by Ukrainian law. There is also no clear understanding of the license to use someone else's nickname and regulating the coincidence of pseudonyms or the use of pseudonyms of deceased authors.

The alias identifies the author with the actual last name, first name, and copyright mark. An alias can be simple, or it can be compound. There are no legal restrictions, but it should be guided by reasonable doubts and the analogy of the requirements of the law to the TM.

It is the author's right to have a pseudonym and is in no way his responsibility. Only an unidentified alias (or anonymity) will significantly affect the scope of copyright.

If the copyright has expired, then, unlike the work, the pseudonym does not fall into the public domain.

Key words: pseudonym, copyright, non-property rights, right to name, right to publicity.

Ст. 28 Цивільного кодексу (далі – ЦК) кожному гарантується право на ім'я, тобто право на ідентифікацію та персоналізацію у соціальному просторі.

Фізична особа набуває прав і виконує обов'язки (вчиняє правочини), користуючись власним ім'ям, проте ч. 2 ст. 28 ЦК гарантував право людини у разі вчинення певних правочинів користуватися псевдонімом (або лишатися інкогніто). Насамперед ідеться про творчі псевдоніми, що діють виключно у сфері інтелектуальної діяльності [1]. Ст. 14 Закону України «Про авторське право та суміжні права» (далі – Закон) містить такі немайнові права автора:

- мати псевдонім;
- використовувати та розпоряджатися псевдонімом (зазначати його на творах, вимагати зазначення замість справжнього імені під час будь-якого його публічного використання та на друкованих примірниках) [2].

Псевдонім (англ. pen name, фр. nom de plume) – це ім'я, яке автор-творець використовує замість своїх справжніх ПІБ із низки причин. Псевдонім підкреслює унікальність автора, тобто виконує ту саму роль, що і бренд (торгова марка) для товарів і послуг у підприємств.

Явище псевдонімів відоме з 1700-х рр., хоча атрибутом авторського права воно стало лише після появи перших документів, які офіційно закріпили існування цього інституту.

У 1780-х рр. Олександра Гамільтона, Джеймса Медісона та Джона Джея під псевдонімом «Публій» надрукували «The Federalist Papers». Троє чоловіків обрали ім'я «Публій» на честь засновника Римської республіки, псевдонім був знаковим [3].

Право на ім'я – це і право на першу частину і на прізвище фізичної особи, проте ім'я має бути настільки показовим, щоб чітко ідентифікувати фізичну особу [4]. Псевдонім буде захищатися вже у вимогу своїй унікальності. Зміст права на псевдонім можна за аналогією із правом на ім'я визначити як виняткове право фізичної особи (автора) мати псевдонім, використовувати його та розпоряджатися.

Псевдонім індивідуалізує автора. Використання псевдоніма не є обов'язковим для учасника авторських правовідносин. Псевдонім може бути цілком вигаданим або ж складатися з імені автора, або бути складовою частиною справжнього імені (скороченням, пестливою формою). Псевдонім ідентифікує автора разом зі справжніми прізвищем та ім'ям та авторським знаком. Псевдонім може бути простим (одне слово чи кілька слів), а може бути складеним: містити слова та символи аналогічно до торгової марки. Теоретично жодних обмежень щодо створення псевдоніму не існує, окрім розумних обмежень.

У Законі зафіксовані обмеження, які висуваються для торгових марок, їх ми можемо застосувати за аналогією:

– заборонено використовувати офіційні назви держав, емблеми та найменування міжнародних міжурядових організацій,

– заборонено використовувати у назвах слова, що суперечать принципам моралі та гуманності.

Окрім цих обмежень, також автору не варто брати за псевдонім ім'я чужого персонажа (героя). В останньому випадку можлива поява претензії від автора-власника твору, де фігурує такий персонаж, спір вирішиться на користь первинного автора.

Хоча Законом не надано жодних обмежень щодо вмісту псевдоніма, на практиці контент сумнівного походження блокуються сайтами. Можлива суперечка між авторами зі схожими псевдонімами (збіг псевдонімів). Для вирішення спору варто брати до уваги добросовісність використання псевдоніма, а також давність його існування, або ж «брендова цінність», тобто те, з яким саме автором читачі ідентифікують той чи інший псевдонім.

Існують певні обмеження щодо використання імені реальної людини. Зокрема, не бажано брати чуже ім'я або чужий псевдонім, якщо цим буде введено в оману читачів (споживачів) або спотворено справжнє ім'я реальної людини, чим спричинено шкоду її честі та гідності.

Існує практика судової практики по справі, коли автор взяв собі за псевдонім ім'я фізика-науковця і писав фантастичні твори. Суд обмежив права самозванця, заборонив використовувати псевдонім і призначив виплату моральної шкоди.

Для використання чужого імені (алоніма) потрібен дозвіл від фізичної особи власника імені, бажано письмовий, однак із погляду репутації авторові краще утриматися від практики алонімів.

Збіг псевдонімів може бути усвідомленою дією або ж помилкою. У будь-якому разі справа буде вирішена з урахуванням пріоритету використання псевдоніма [4]. Спір буде вирішено на користь первинного автора у разі присвоєння псевдоніма померлої особи. Немайнове право авторства є вічним. Право визнаватися автором твору, сюди ж можна додати, що у це право входить право називатися тим псевдонімом, який автор обрав собі ще за життя. Досі тривають наукові спори із приводу реальності Шекспіра, проте його геніальні твори чітко асоціюються із псевдонімом автора вже сотні років. Це логічний висновок, що псевдонім не переходить у суспільне надбання (проте бажано отримати якое законодавче роз'яснення із приводу такої можливості).

Використання псевдонімів письменниками та художниками було популярною практикою протягом століть, їх використання є добре відомим і популярним сьогодні.

Створення псевдоніма та його використання під час самовидавництва популярне серед мережових і класичних авторів, навіть у цифрову епоху соціальних медіа [5]. Хоча для успішного просування псевдоніма знадобиться знання й інвестування в SEO, аби вивести псевдонім у перші рядки пошукових запитів Google.

Загалом же наявність псевдонімів впливає на виникнення та захист авторського права. Загалом псевдоніми можна поділити на такі два види: ті, що чітко ідентифікують автора, та ті, які не ідентифікують автора. Якщо псевдонім здатен ідентифікувати автора, жодних проблем у нього не виникне.

Багато мережових авторів пишуть і викладають роботи на великих літературних платформах під псевдонімами. Трапляються випадки, коли такі псевдоніми автора не ідентифікують, а на його сторінці відсутня фотографія (чи бодай якісь дані з реального життя). Тобто довести, що псевдонім належить саме цьому дописувачу, буде максимально складно. За відсутності можливості ідентифікувати автора можуть виникнути цілком обґрунтовані сумніви з приводу його авторства й авторських прав на твір (допис). Отже, щоб довести авторське право на твір, потрібно надати докази авторства, чи свідоцтво його

реєстрації. Це радше виняток, адже Закон урегулював питання спірного авторства.

Якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом, який не ідентифікує автора, *представником автора вважатиметься його видавець*. Видавець буде захищати права й інтереси свого автора, виступатиме його представником, доки автор твору не розкриє себе, заявивши про своє авторство публічно у будь-який спосіб.

Окрім того, псевдонім, що не ідентифікує автора *впливає на строк захисту авторських прав*. Якщо до творів, написаних під псевдонімом, який дає можливість ідентифікувати автора, застосовується загальний строк дії авторських прав на твір, то до творів, опублікованих під не ідентифікуючими псевдонімами, строк дії становитиме 70 років із моменту оприлюднення твору (а це в рази менше, якщо твір опубліковано за життя автора). Ще один нюанс: оприлюдненням вважається надання твору публіці для ознайомлення, тобто доступність твору шляхом опублікування, показу, демонстрації, сповіщення для широкої публіки. Перелік шляхів оприлюднення лишається відкритим.

Якщо псевдонім ідентифікує автора, тобто автора можливо знайти у реальності та логічно пов'язати із псевдонімом, то такий автор користуватиметься усім спектром авторських прав без жодних обмежень.

Якщо ж псевдонім не ідентифікує автора, то у разі виникнення спору чи претензій щодо авторства треба буде додатково довести належність псевдоніму конкретній фізичній особі.

Щодо анонімною публікації у мережі, то для того, щоб довести авторство, можуть знадобитися додаткові способи: провести експертизи, які доведуть, що автор, котрий виклав твір у мережу, зробив це із конкретної IP-адреси.

Схожим чином питання псевдоніма розкриває іноземне законодавство. Так, авторське право в Австралії є автоматичним, безплатним і не вимагає реєстрації (аналогічно до українського). Тут так само не вимагається наявності справжнього імені автора на творі, щоб отримати захист авторських прав. Право бути ідентифікованим як автор твору також не впливає на те, використовує автор своє справжнє ім'я чи ні – якщо спосіб, яким автор хоче бути ідентифікованим, є розумним, але використання псевдоніма породжує два важливі питання інтелектуальної власності:

– *Репутація псевдоніма*. Ім'я (включаючи псевдонім) може мати репутацію. Важливо розглянути, чи може назва викликати суспільну плутанину з наявним ім'ям і чи було це ім'я зареєстроване як торгова марка. В автора завжди є можливість зареєструвати свій псевдонім як торговельну марку.

– *Тривалість дії авторських прав на творі*. Зазвичай літературні, музичні, драматичні чи художні твори захищені австралійським законом протягом 70 років після року смерті автора, однак, якщо твір створено під псевдонімом, авторське право триває 70 років із моменту його першого опублікування – потенційно набагато менше часу. Виняток становить, якщо справжня особа автора «загально відома або може бути встановлена шляхом розумного розслідування» [6].

Псевдонім може належати одному автору, а може одночасно належати декільком авторам, щодо кількості співавторів не існує жодної заборони. Відомі численні випадки, коли твори публікують два-три автори під спільним псевдонімом.

Найцікавіший приклад комерційно успішного використання псевдоніма кількома співавторами є кейс «Кармен Морла» 2021 р. Троє чоловіків отримали престижну премію «Premio Planeta de Novela» за книгу «Звір». Автори Агустін Мартінес, Хорхе Діас і Антоніо Мерсер вже не перший рік пишуть та успішно друкують свої твори під жіночим псевдонімом Кармен Морла [7].

Останнє питання, яке стосується використання псевдоніма, – це можливість одного автора мати одночасно декілька псевдонімів. Знову ж таки, жодних законних

обмежень щодо цього не існує. Більш того, доволі часто популярні автори мали два та більше псевдонімів, під якими публікували твори різних жанрів.

Ім'я автора чи псевдонім має бути зафіксований на друкованому виданні у межах знака копірайту. Єдиний охоронний знак авторських прав складається із трьох елементів: ©, імені автора чи особи якій належать авторські права на твір, року першої публікації твору (©, Ім'я автора, 2021).

Говорячи про публікацію, Закон має на увазі не лише друковані видання. У ст. 1 Закону опублікування визначено розміщення як у класичній, так і в електронній формі. Варто проте зазначити, що некоректно використовувати в одному законі декілька термінів (опублікування/публікація), навіть якщо це синоніми. Можуть виникнути сумніви щодо термінів і їх плутанина.

Схоже питання вирішив Закон «Про електронні документи та електронний документообіг». Тут всі твори, окрім книг, – це електронна (цифрова) інформація.

Бажано, щоб Закон урегулював питання оприлюднення та визначив чітко, де саме оприлюднений твір вважатиметься опублікованим, і не плував поняття публікації й оприлюднення.

Останнє питання, яке варто розглянути, – це неправомірне використання псевдоніма автора. Знову ж, за аналогією із правом на ім'я, неправомірним використанням імені є його використання іншим автором як імені для своїх літературних персонажів. Коли літературний персонаж ототожнюється з реальною особою, це можна ідентифікувати як втручання в особисті права особи.

Відомим прецедентом був спір Олени Філіппової до режисерів серіалу «Приїжджі». За словами позивачки, героя серіалу можна було легко ідентифікувати з її чоловіком, через що вона добивалася заборони показу фільму. Виробникам серіалу довелося міняти ім'я обраного героя [4].

Обмеженням права на псевдонім за аналогією буде зазначення псевдоніма у рекламі без погодження з автором.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. Станом на 15 вересня 2021 р. Київ : Професіонал, 2021. 1158 с.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 25.11.2021).
3. INFOGRAPHIC: A History of Pen Names URL: <https://electricliterature.com/infographic-a-history-of-pen-names/> (дата звернення: 25.11.2021).
4. Охорона Особи. *Закон і Бізнес*. Юридична практика. № 2–3. 2013.
5. Pseudonyms for Authors: Self-Publishing Pen Name Tips. URL: <https://selfpublishing.com/pen-name-self-publishing/> (дата звернення: 25.11.2021).
6. Pen Names: A Useful Disguise Or A Legal Risk? URL: <https://www.podlegal.com.au/pen-names-a-useful-disguise-or-a-legal-risk/> (дата звернення: 25.11.2021).
7. Анонімна письменниця кримінальних романів виявилася трьома чоловіками. URL: <https://meta.ua/uk/news/world/27788-anonmna-pismennitsya-kriminalnih-romaniv-viyavilasya-troma-cholovkami/> (дата звернення: 25.11.2021).
8. Ім'я чи псевдонім? URL: <https://www.facebook.com/olga.burshtun/> (дата звернення: 25.11.2021).